

is zo uitgebreid dat de vraag zich opdringt of beperking niet aan te raden was geweest. Kenmerkend zijn de noten bij hoofdstuk I. Voor de geschiedenis van Japan raadpleegde de auteur drie werken, hetgeen hem een vijftigtal noten opleverde. Een merkwaardig voorbeeld van 'overdone' is noot 2 op pagina 33. Wanneer de lezer deze opzoekt op pagina 435, leest hij de onthullende tekst 'Aldaar', waarmee naar de vorige noot wordt verwezen.

Het is mij niet duidelijk waarom de namen van personen genoemd in de bijlagen niet in de index van persoonsnamen zijn opgenomen.

Dit boek van Bosscher zal op langere termijn door maritieme historici vaak geraadpleegd worden. Het bevat immers zoveel informatie dat men het niet mag veronachtzamen. Als vlot leesbaar werk voor het brede publiek lijkt het mij niet bedoeld te zijn.

C. M. Schulten

J. Zwaan, e. a., *Oorlog en verzet in Nederlands-Indië 1941-1949 en de voorlichting aan de naoorlogse generaties* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1989,80 blz., f29,90, ISBN 90 6707 216 8).

De geschiedenis van het voormalige Nederlands-Indië in de periode vanaf de Japanse inval in 1941 tot de soevereiniteitsoverdracht in 1949 heeft tot op heden weinig aandacht in de onderwijsprogramma's gekregen. Onbekend maakt onbemind. Deze ervaring bracht drie Indische organisaties en het Algemeen pedagogisch studiecentrum ertoe om op 7 december (!) 1988 een symposium te organiseren met als doel, ten eerste, dit onderwerp onder de aandacht te brengen van historici/docenten en, ten tweede, de gangbare, eurocentrische geschiedschrijving over de tweede wereldoorlog te corrigeren en aan te vullen. Een ambitieuze opzet. Het hier besproken boek is de schriftelijke neerslag van het symposium.

De drie historische artikelen zijn zeer verschillend van toon en kwaliteit. J. Zwaan geeft een ongenueanceerd, uit 1945 stammend beeld van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië: 'De blauwdruk voor het gebouw dat later Republiek Indonesië zou gaan heten, was al getekend in Tokio, lang voor de Japanse legers Nederlands-Indië veroverden' (8). P. M. H. Groen, die de historische artikelen van kanttekeningen voorziet, verwijst deze visie terecht naar de prullenmand. Het betoeg van Zwaan steekt schril af tegen de evenwichtige overzichtsartikelen van C. A. Heshusius en J. J. P. de Jong over respectievelijk de militaire en de politieke component van het Nederlands-Indonesisch conflict in 1945-1949. Drie mensen uit het onderwijs, ten slotte, gaan in op de vragen waarom de geschiedenis van Nederlands-Indië nauwelijks in de lessen wordt onderwezen en hoe in deze situatie een verandering ten goede zou kunnen worden gebracht.

Met uitzondering van het artikel van Zwaan is het boek een goede eerste kennismaking met het onderwerp en kan daarom voor historici en leerkrachten van nut zijn. Zeer korte literatuuropgaven helpen hen verder op weg. Toch vrees ik dat veel leerkrachten na lezing met de praktische vraag blijven zitten wat zij met deze kennis in hun lessen kunnen doen. De 'vertaling' naar het onderwijsveld wordt namelijk niet gemaakt. Hiermee wordt de overbelaste leerkrachten geen dienst bewezen.

J. Hoffenaar

A. E. Kersten, A. F. Manning, ed., *Documenten betreffende de buitenlandse politiek van Nederland 1919-1945. Periode C 1940-1945, V, 1 juli-15 december 1942* (Rijks Geschiedkundige Publicatiën Grote Serie 203; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1987, xcvi + 828 blz., f125,-, ISBN 90 6890 195 8).

Wederom is een zeer informatief en bekwaam uitgegeven deel uit de RGP-serie bronnen voor de Nederlandse buitenlandse politiek beschikbaar gekomen: ruim 450 documenten, kort maar adequaat geannoteerd, voorafgegaan door een nuttige inleiding en een Engelstalige *List of Documents* met korte samenvattingen en gevolgd door enkele bijlagen en een personen- en een zakenindex, zodat men goed de weg kan vinden. Zoals in de knappe samenvattende inleiding ook wordt duidelijk gemaakt stond het buitenlands beleid van de Nederlandse regering te Londen in toenemende mate in het licht van de na-oorlogse internationale verhoudingen, de positie van Nederland daarbij en de na-oorlogse zaken meer in het algemeen (veelal zat daaraan een buitenlands-politiek aspect). Tussen de, overigens vaak ook heel boeiende, diplomatieke en ambtelijke stukken zitten af en toe, meestal uit andere dan officiële overheidsarchieven afkomstige, documenten die een meer persoonlijke kijk op de situatie geven. Niet zelden zijn dat de juweeltjes uit deze uitgave. Onbetwist hoogtepunt is wat mij betreft document 37, persoonlijke aantekeningen van Van Kleffens met betrekking tot het bezoek van koningin Wilhelmina aan president Roosevelt op 12 juli 1942. Omdat deze al eerder in de overigens zo teleurstellende mémoires van Van Kleffens zijn afgedrukt blijft een citaat daaruit hier achterwege. Dat men zich in de ambtelijke en ministeriële top enigszins zorgen maakte over de gang van zaken tijdens dat bezoek van de koningin aan de Verenigde Staten blijkt bijvoorbeeld uit een geheim en persoonlijk memorandum van de secretaris-generaal van algemene oorlogvoering A. H. J. Lovink voor Gerbrandy. Lovink schreef onder meer: 'Ik heb den indruk, dat HM sinds Haar aankomst in Amerika geheel in de sfeer der wispelturige Amerikaansche publieke opinie is gebracht en Haar thans de overtuiging is geschonken, dat zij met een Koninklijk politiek woord als bij toverslag de richtlijnen van de Amerikaansche na-oorlogse politiek inzake Nederlandsch-Indië in onzen geest kan kristalliseren. Indien er gegronde redenen bestonden dat zulks inderdaad mogelijk was, dan zou eenig risico kunnen worden aanvaard, doch ik twijfel daaraan. Mocht men deze laatste meening deelen, dan is HM de figurante in een propagandatooneel met als toeschouwers 500 vertegenwoordigers van alle Staten van Amerika uit alle groepen van de bevolking en een perstribune met tientallen Amerikaansche persvertegenwoordigers, waaronder zeker een aantal die wel eens willen hooren, wat de 'gekroonde emigratie' heeft te zeggen om daaruit goede munt (copie) te slaan'.

Opnieuw dus boeiende leesstof en tegelijk een waardevol hulpmiddel voor wetenschappelijk onderzoek.

J. C. H. Blom

L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog*, Xb, eerste helft, *Het laatste jaar*, II ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1981, vii + 763 blz., ISBN 90 247 9117 0); *Idem, Ibidem*, Xb, tweede helft ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1982, 765-1543 blz., ISBN 90 247 9148 0).

Dit tweede deel in twee banden over het laatste oorlogsjaar is opnieuw een deprimerende geschiedenis van dood en verderf. In het eerste deel werden de invasie in Normandië, dolle